MERIDIAN CRITIC No. 2 / 2015 (Volume 25)

Vestimentaţia, ca formă de cultură materială, reflectată în frazeologia românească şi în discursul public

Monica BILAUCA
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, România

Abstract: The present paper aims to study clothing as a form of understanding the individual and society, by analyzing instances of expressive language that are proof of everyday experience, that have stood the test of time and that have become fixed in the collective mentality.
The source material is constituted by phraseologisms, a generic term which includes proverbs, idioms, phrases and sayings recorded by Iuliu Zanne in the collection entitled *Proverbele românilor* (vol. III).
Keywords: phraseologisms, clothing, mental, culture, fashion.

1. Moda este, potrivit specialiştilor, o stare de spirit generată de tendinţele de afirmare a spiritului novator al unei colectivităţi umane. În calitate de formă de cultură materială, moda reflectă, de cele mai multe ori, condiţia socială a unei persoane sau a unui grup din cadrul unei comunități naționale. Dacă justificări ştiinţifice referitoare la adoptarea vestimentaţiei au fost formulate încă de la începutul secolului al XIX-lea de reputaţi specialişti (C. Darwin, H. Spencer, E. Grosse ş.a.), studiul comportamentului vestimentar a generat, la sfârşitul secolului al XIX-lea, nenumărate reflecţii şi teorii despre modă, „nota comună fiind aceea că formele expresive de vestimentaţie şi ornamentare ale corpului se datorează dorinţei individului de a marca distincţia socială" (Duduciuc, 2010).

Arheologia costumară românească reflectată în frazeologisme cuprinde mai multe piese de vestimentaţie, ce imprimă o „notă specific românească", fără a se putea vorbi totuşi de „un costum propriu ţării noastre" (*ibidem*, p. 26). De altfel, analiştii în vestimentaţie apreciază că nu se poate vorbi de autenticitate şi de specificitate absolută în vestimentaţie, deoarece „popoarele au împrumutat

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

întotdeauna unele de la altele, osmoza costumară producându-se pe arii şi epoci foarte extinse" (*ibidem*, p. 25), structura „spiritului modei fiind corelată cu […] evoluţia modului de producţie materială, cu raporturile dintre categoriile şi clasele de oameni ai societăţii, cu nivelurile de cultură, cu psihologia colectivă, dar implicând şi anumite grade de sensibilitate, de inteligenţă, de comportament voluntar, corelată cu întreaga axiologie etică, estetică, ideologică, ştiinţifică, a epocilor" (Angelescu, 1979, p. 5).

Memoria limbii române reţine mai multe expresii care prezintă tabloul schimbării în timp a vestimentaţiei, „fluctuaţiile pe care le suferă haina citadină românească oglindind alternativ epocile de aservire sau cele de libertate, deznădejdile şi speranţele poporului nostru" (Alexianu, 1971, p. 8).

Nucleele materialului investigat sunt reprezentate de frazeologisme care au în structură un obiect de vestimentaţie, fie că este vorba de îmbrăcăminte, încălţăminte sau accesorii, iar acestea vor fi analizate din perspectiva semnificaţiilor în mentalul popular, confruntat apoi cu cel reflectat în spaţiul public.

Ignorând pentru moment factorii istorici, evolutivi, aria de răspândire, originalitatea în raport cu vestimentaţia altor popoare, reţinem, ca observaţie generală, faptul că reprezentarea frazeologică a tradiţionalului costum românesc şi a influenţelor de diferite tipuri care au acţionat asupra lui, face referire la următoarele piese de vestimentaţie, aşa cum au fost ele notate de Iuliu Zanne, în monumentala colecţie *Proverbele românilor* (vol. III): *îmbrăcăminte*: haină, cămaşă, cojoc, manta, rochie, catrinţă, suman; *încălţăminte*: ciubote, cizme, ghete, opincă, papuci; *accesorii*: batistă, brâu, căciulă, comanac, curea, mănuşă, pălărie.

Sugestii şi observaţii interesante, ca rod al unor cercetări comparative, a formulat N. Iorga, care, în capitolul *Despre îmbrăcăminte şi locuinţă,* identifica patru stadii de evoluţie a costumului românesc, care pot fi urmărite şi în terminologia referitoare la vestimentaţie reflectată în frazeologie[1]. Prima etapă, orientală şi bizantină, durează până în sec. al XV-lea; a doua este cea occidentală, prin intermediul polonilor, saşilor, italienilor; a treia etapă reflectă revenirea la modelul bizantin, cu influenţe fanariote, pentru ca în ultima etapă, ca efect al interacţiunii cu alte popoare europene, să asistăm la penetrarea unor influenţe occidentale.

1.1. Atenţia omului pentru felul în care arată şi este perceput de celălalt prin aspectul exterior a fost o preocupare constantă pentru umanitate, fapt reflectat şi în limbă, care valorizează mesajele sociale, estetice, morale, pe care *haina* le-a dobândit în timp. Astfel, ea devine simbol pentru *gestionarea venitului*: *A îmbrăcat pe dânsul haine noi/Şi-au ţinut de Joi până mai apoi* „pentru omul care nu ştie să-şi economisească avutul" (Zanne, p. 178), *Cine hainele le păstrează, le are pe jumătate* „ne învaţă să ne păstrăm averea, că păstrând-o, d-abia pe jumătate o putem avea" (Zanne, p. 184); *pentru egoism*: *Milă mi-e de haina lui, dar de cămaşa mea şi mai tare* „zice omul care-şi caută întâi de sufletul lui, şi pe urmă se gândeşte şi la alţii" (Zanne, p. 179);

[1] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Craiova, 1921, pp. 49-63, *apud* Corina Nicolescu, 1970, pp. 11-12.

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

al nepotrivirii: *Haine noi cu bumbii vechi/Sună cam rău la urechi* „la lucruri nepotrivite, mai ales la căsătorie când e mare deosebire de vârstă între soți" (Zanne, p. 182); *sancționare morală*: *Hainele împrumutate nu țin de cald* „lucru străin nu ne folosește"; de lucru furat nu te poți folosi. (Zanne, p. 182); pentru *caracterizarea speciei Haina lungă-i minte scurtă* „arată mintea cea proastă a femeilor" (Zanne, pp. 183-184), *Haina lucrată, fie și nepurtată, își pierde prețul ei.* „se zice de fetele ce-și pierd fecioria până a nu se mărita, însemnând că le-a scăzut cinstea" (Zanne, p. 184).

1.1.1. Cea mai bună reprezentare frazeologică referitoare la costumul tradițional face referire la *cămașă*, fapt justificat prin aspectul utilitar, evidențiat prin prezența acestei piese atât în costumul masculin, cât și în cel feminin. Importanța acestui obiect vestimentar reiese din multitudinea întrebuințărilor: *cămașa de mire sau de ginere, cămașa de moarte* ș.a. (v. Dumistrăcel, 2001, p. 246), *cămașă pentru sărbători, pentru obiceiuri, cămașă a fecioarei, a văduvei, a lăuzei* ș.a.m.d sau *cămașă de soacră*, care înregistrează ironia la adresa comportamentului acesteia față de noră: *Gata ca o cămașă de soacră* „se zice de o treabă făcută de mântuială, fără tragere de inimă" (Zanne, p. 61).

Întrebuințări metaforice, prin exprimarea ideii de paupertate cu raportare la acest obiect vestimentar, apreciat a fi indispensabil, se reflectă în expresiile: *Cămașa i s-a lipit pe spinare* „adică nu mai are alt nimic"; se zice de cineva bătut zdravăn" (Zanne, p. 59); *A rămâne în cămașă* „a rămâne sărac, fără nicio zestre" (Zanne, p. 64), *A nu avea cămașă pe sine* „a fi sărac lipit" (Zanne, p. 65). Aceeași idee, de obligativitate, întâi, în îmbrăcăminte, apoi, prin extensie, pentru ceea ce este esențial traiului, poate fi urmărită în structurile: *A-și da și cămașa* „adică tot ce are pentru a dobândi ceva sau a scăpa de vreun rău" (Zanne, p. 64), *A-i lua și cămașa* „a-i lua tot, a-l despuia așa încât să nu-i rămână nici cămașa pe dânsul" (Zanne, p. 64).

Cămașa este și imagine a sinelui, a eului interior, un etalon de măsurare a calităților sau defectelor unei persoane: *milostenia*: *Nu da cămașa pentru altul, ca tu să rămâi în pielea goală* „Să dai, dar să mai oprești și pentru tine" (Zanne, p. 55), *Cămașa e mai aproape de piele* „arată mila după gradul de înrudire" (Zanne, p. 56), *resemnarea*: *A nu se mai încrede nici în cămașa lui* „pentru acel care nu se mai încrede în nimeni" (Zanne, pp. 59-60), *beția*: *Până va ieși cuiva cămașa prin izmene* „se zice pentru cei care beau până se îmbată" (Zanne, p. 62), *minciuna*: *A zice pe gura cămeșei* „cam din gură și mai mult minciună". (Zanne, p. 63)

Ca simbol al familiarității obținute prin îndelunga utilizare, se întâlnesc expresiile: *Parcă am uscat cămăși la același soare* „A trăi împreună, a se înrudi" (Zanne, p. 62), *Ce, am uscat cămășile pe un gard?* „Răspuns ce se dă aceluia care își ia nasul la purtare" (Zanne, p. 62). De aceea, prețuirea față de acest obiect de vestimentație este exprimată prin structuri ce exprimă faptul că acesta este ultima piesă în ierarhia renunțării: *Dă-i și cămașa, și fugi* „despre omul rău, dă-i orice și scapă" (Zanne, p. 60). Alte atribute vestimentare rezultate din acțiuni în care este implicată *cămașa* s-au extins asupra unor comportamente sociale și, mai ales, economice, și, ca efect al alterității negative, au dobândit conotații depreciative: *Pe unde scoți cămașa?* „Se zice

BDD-A21057 © 2015 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

unuia când l-am încolţit şi nu mai are încotro, nu ştie cum să iasă din încurcătură" (Zanne, p. 61), *Nu mai ştie pe unde să mai pună (scoată) cămaşa* „Nu mai are încotro, nu ştie ce să mai facă" (Zanne, p. 61), *Îl strânge cămaşa* „Nu poate să facă sau să spună ceva din mai multe pricini" (Zanne, p. 63).

Alte structuri frazeologice care cuprind acest termen sunt întrebuinţate pentru a exprima ideea de superlativ: *a-şi rupe cămaşa* „a avea un foarte mare necaz" (Zanne, p. 63), *Ca pe mâneca cămeşei* „adică foarte uşor" (Zanne, p. 63), *S-a uitat pe gura cămeşei* „adică îi merge rău" (Zanne, p. 63-64), *Arde cămaşa pe el* „de multă dragoste" (Zanne, p. 65), *De sare cămaşa pe dânsa* „plânge cu mare foc" (Zanne, p. 65).

Sărbătorile au reprezentat, în mediul rural, un prilej de etalare a obiectelor vestimentare, „abaterile fiind sancţionate paremiologic: *Cine umblă la Crăciun în cămaşă, la Paşti umblă cu cojoc*" (Zanne, p. 59), dar poate să aibă şi altă motivaţie: tocmirea ciobanilor, care prevedea, în plata stabilită, două rânduri de haine şi opinci: unul de Paşti sau de Sfântul Gheorghe şi altul de Sfântul Dumitru (v. Zanne, p. 149).

1.1.2. Influenţa occidentală a fost cea mai importantă în ceea ce priveşte aspectul exterior, fără a putea preciza însă cu exactitate nici momentul, nici modalitatea de pătrundere în îmbrăcămintea ţăranilor a elementelor din costumul oriental (Alexianu, 1971, p. 14). Concluzia la care au ajuns specialiştii este aceea că „transferul vestimentar de la oraş la sat pare să fie un fenomen comun tuturor popoarelor de pe continent" (*ibidem*, p. 14). Faptul acesta şi-a găsit expresia nu numai în vestimentaţie, ci şi în limbă, după cum observa şi B. P. Hasdeu: „Din palat şi de la boieri cuvântul a trecut în bordeiul ţăranului" (*ibidem*), iar expresia *haine frâncești* are semnificaţia de „haine europene, de modă apuseană", unde *frânc* a avut, după Stelian Dumistrăcel, „semnificaţia generică de « occidental de rasă latină »" (2001, p. 144). De asemenea, infiltrarea elementului orăşenesc în lumea rurală poate fi urmărită prin expresia *haine nemțești* „după moda occidentală; de tip orăşenesc", fapt care „a avut reflexe şi la alte nivele sociale, […] aspectul vestimentar fiind unul dintre elementele considerate esenţiale în devenirea societăţii româneşti moderne la mijlocul secolului al XIX-lea" (*ibidem*, p. 265). Tot în această categorie poate fi menţionată şi expresia: *Haine de anglie/Petece o mie* „pentru cel care are haine frumoase, alese, însă făcute pe datorie". (Zanne, p. 179).

1.1.3. Progresul în materie de vestimentaţie, prin folosirea unor materiale de factură industrială, prin înfrumuseţarea unor piese, poate fi urmărit prin diversificarea în materie de terminologie. De exemplu, piesa tradiţională cunoscută sub numele de *cojoc*, regional *sumanul*, are drept corespondent în frazeologie: *șuba, mantaua*. Pornind de la utilitatea practică a cojocului în diferite contexte sezoniere, aşadar de la situaţii particulare, asistăm la generalizarea semnificaţiei sub formă de îndemnuri: *De cu vara, pentru iarnă, de cojoc să te-ngrijeşti* „ne învaţă a fi prevăzători" (Zanne, p. 122); *Cojocul căutare, numai la iarnă are* „arată căutarea unui lucru, după vremuri" (Zanne, p. 122). În alte exemple, prezenţa termenului evidenţiază calitatea de instrument general folosit nu numai pentru a transmite mesaje sociale, moralizatoare, ci pentru a facilita chiar cunoaşterea omului: *Nu te uita la cojoc, ci te*

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

uită ce e sub joc „Nu te uita la portul omului ci la om însuşi" (Zanne, p. 123); *A cunoaşte cui de ce îi e cojocul* „Cunoaşte cu cine are a face şi se poartă cu dânsul cum trebuie" (Zanne, p. 125); *A nu căuta cuiva de ce i-e cojocul* „A nu face deosebire de persoane, a trata deopotrivă, cu aceeaşi severitate pe toţi, fără a ţine seama de poziţia persoanelor, de iubirea noastră pentru ele etc." (Zanne, p. 125).

Ansamblul frazeologic care are în structură acest termen are în vedere şi alte semnificaţii: *dorința de individualizare față de alte categorii sociale*: *Şapte fraţi pe un cojoc* „Se zice pentru cei scăpătaţi" (Zanne, p. 123); *violența în comportamentul cuiva*: *A suna cuiva cojocul* „adică a-l bate" (Zanne, p. 126), *A-i rupe din cojoc* „A-l bate rău, a-i rupe pielea" (Zanne, p. 126), *A-l întreba de ce i-e cojocul* „a-l bate" (Zanne, p. 125); *teama*, în expresia *a-şi teme cojocul* „se zice de omul foarte fricos, care se sperie de orice lucru" (Zanne, p. 125), sinonimă cu „a se teme şi de umbra lui", unde, la semnificaţia actuală s-a ajuns printr-o variantă intermediară: *a se teme și de cojocul lui*, interpretare sugerată de prezenţa reflexivului cu valoare de posesiv.

Lipsa de corectitudine în gestică nu poate fi asociată decât cu alteritatea negativă: *a-și întoarce cojocul (pe dos)* „a-şi schimba părerile de odată şi pe neaşteptate" (Zanne, p. 124), conotaţii depreciative fiind sugerate şi de frazeologismele în care apare substitutul *cojocului*, *mantaua*: *După ploaie, manta* „când ne vine orice după o vreme şi nu ne mai poate fi de niciun folos" (Zanne, p. 222), *a-şi găsi mantaua cu cineva* „şi-a găsit beleaua; se zice pentru omul nevinovat dar pe care a căzut năpasta" (Zanne, p. 222), *a pune cuiva o manta* „a-l înşela; (Zanne, p. 223), *manta de vreme rea* „a fi întrebuinţat de nevoie, în lipsa altuia mai bun; a fi luat într-o treabă, ca [sic] coadă de topor" (Zanne, p. 223). Prin contrast, *șuba* este valorizată în contexte cu conotaţii pozitive: *își întoarce șuba după cum suflă vântul* „se dă după vremuri, nu se împotriveşte" (Zanne, p. 389).

Ultimul termen din această categorie, *sumanul*, apare într-un context care atrage atenţia asupra unui fapt cu valabilitate generală, a cărui semnificaţie a fost transferată asupra unor tipuri comportamentale: *Sumanul alb se poate înnegri, Iar cel negru nu se poate albi* „Omul cinstit are ce pierde, iar cel stricat nu are nici ce pierde nici cum să se mai îndrepte." (Zanne, pp. 388-389).

1.1.4. Frazeologia care cuprinde imaginea altor obiecte vestimentare, mai importante ca statut, poartă, de asemenea, conotaţii depreciative: *Nu dau ismene pe călător* „când dai o însărcinare unuia care nu mai are speranţă că o va îndeplini" (Zanne p. 198), *Ne lasă cu ismenele deslegate* „adică nu şed până la sfârşit ca să săvârşească orice" (Zanne, p. 198), *Uşor de ismene* „iute, grabnic la năravˮ (Zanne, p. 199), *Cu ismenele pe băț*„gol puşcă, sărac" (Zanne, p. 199).

Dacă, în general, aspectul vestimentar a fost un etalon de măsurare a devenirii pe scara socială şi un reflector al progresului în materie de materiale utilizate, există şi exemple ce asociază rafinamentul cu regresul în materie de stare materială: *Rochițe de mătase sting focul bucătăriei* „Luxul sărăceşte pe om" (Zanne, p. 336).

Exagerările în materie de vestimentaţie au fost sancţionate în calificative ce caracterizează mai ales femeile, aşa cum rezultă din expresia *ca o paparudă*, „se spune

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

despre o persoană caraghioasă, îmbrăcată ridicol, împopoţonată; exagerat de fardată", comparaţiile evocând iniţial cutume ale mediului rural: „gătită (dichisită, ferchezuită) ca o paparudă, ca o brezaie, ca o sorcovă sau ca o vasilcă" (Dumistrăcel, 2001, p. 296).

1.1.5. Un statut deosebit în cadrul aspectului vestimentar al unei persoane îl ocupă *papucii*. O privire de ansamblu asupra frazeologimelor care au în structură un termen din categoria în discuţie reflectă influenţa occidentală. Astfel, dacă sintagma *chef cu papuci* desemnează „petrecere (din epoca fanariotă) în care bărbaţii beau din încălţămintea femeilor", expresia *papugiu de Bucureşti* semnifică „orăşean (bucureştean) de condiţie modestă (servitor, slujbaş); individ din mica boemă orăşenească de altădată; „pişicher", şarlatan", unde identificarea biografiei structurii în discuţie presupune raportarea la „obiceiul specific turcesc, de a lăsa papucii la intrare" (I. Iordan) sau „de la însărcinarea respectivilor papugii de a da musafirilor, la plecare, papucii lăsaţi la uşă ori la scară" (Dumistrăcel, 2001, pp. 300-303). Pentru o anumită perioadă însă, *papucul* era privit ca un simbol al valorii în opoziţie cu „încălţămintea tipic ţărănească, simboliza păturile sociale suprapuse", fapt evidenţiat de proverbul: *cel încălţat cu papuci nu cunoaşte pe cel cu opinci* (Zanne, p. 273). Totuşi, în mentalul popular se păstrează multe expresii în care este prezentă piesa tradiţională de încălţăminte: *opinca*. Cele mai multe conotaţii cu care este învestit termenul sunt însă depreciative, termenul fiind recunoscut ca un etalon al nonvalorii: *Fie-opinca cât de bună/ Ca ciubota nu mai sună* „decât ţăran, chiar fruntaş, mai bine de la oraş" (Zanne, p. 259); *Opinca din piele groasă se face* „adică cei proşti din proşti, norodul din proşti" (Zanne, p. 260), *Opincile de la botez îs ale mai bune şi mai trainice* „Adică tălpile picioarelor" (Zanne, p. 260), *A fi din opincă* „A fi din ţărani". (Zanne, p. 263). Alteori, în urma unui proces de metonimie, este valorificată metaforic, într-un enunţ invocat frecvent de politicieni în trecut, trăsătura unei clase sociale: *Opinca e talpa ţării* „pe ţărănime se reazămă ţara, naţionalitatea unui popor". (Zanne, p. 260).

Alte structuri ce au în componenţa lor un element de încălţăminte reflectă, după Stelian Dumistrăcel (2001, p. 91), „dreptul cutumiar românesc, obiceiul pământului": *a da (bani) de ciubote, a plăti ciubotele* „a plăti cheltuielile de drum ale unui trimis al domnitorului (sau al unui înalt dregător) spre a executa o hotărâre judecătorească (plata reprezentând, iniţial, uzura încălţămintei", dar şi acţiunea „din optica agentului stăpânirii"), *a aduce cu ciubote* „a aduce cu forţa (la porunca domnitorului) la o judecată". Tot la un obicei, dar unul de provenienţă orientală, trimite expresia *a da (cuiva) papucii* „a da pe cineva afară, a-l invita să plece, a concedia" (Dumistrăcel, 2001, p. 298), care redă „momentul, hotărât de gazdă, ca vizitatorul să plece", amintind de gestul, specific „mediului boieresc, de a trimite, fostei prietene, o pereche de papuci bogat ornamentaţi, împodobiţi cu pietre preţioase" (*ibidem*, p. 299). Despărţirea definitivă de acest obiect de încălţăminte mai semnifică pierderea vieţii: *A-şi pierde papucii* „a muri" (Zanne, p. 275).

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

Ca „etalon al rarității și frumuseții", Stelian Dumistrăcel menționează expresia *a fi cu ciubote roșii* „adică rar și, prin urmare, scump" (Zanne), a cărei semnificație are în vedere faptul că încălțămintea în discuție era purtată numai de domnitor, în Principate. Cu o semnificație asemănătoare, în alt registru cromatic însă, prin exploatarea trăsăturilor culorii galben, se folosesc expresiile: *a putea merge cu papuci galbeni* „criteriu de apreciere a stării de curățenie a unei încăperi" sau *a fi cu papuci galbeni* „a se găsi foarte rar" (DLR) (Dumistrăcel, 2001, pp. 299-300). Aceleași expresii pot cunoaște și fenomenul de polarizare semantică, prin exploatarea sensului opus, cum este cazul structurii *A umbla cu ciubote roșii* „a umbla desculț, a fi sărac cu desăvârșire" (Zanne, p. 110).

Celelalte variante terminologice ale încălțămintei: *cizmele*, *ghetele*, ilustrează de multe ori valori sociale sau morale, fiind chiar un indicator al capacității intelectuale: *Numai tu să știi unde te strânge ciubota* „De-i păți ceva, numai tu să știi" (Zanne, p. 107), *N-am mai avea cine să ne tragă ciubotele* „Ar fi toți deopotrivă" (Zanne, p. 109), *Și-a pus fân în ciubote* „S-a îmbogățit" (Zanne, p. 110), *A fi ca ciubota* „a fi prost" (Zanne, p. 113), *Nu-i vrednic să-i tragă ciubotele* „arată inferioritatea unuia față de altul" (Zanne, pp. 113-114), *A linge cizmele cuiva* „a linguși, a se gudura pe lângă cineva. (Zanne, p. 116), *Mai bine cu papuci cârpiți decât cu piciorul gol* „se zice pentru economi, ca să nu rămână cu totul în lipsă" (Zanne, p. 274).

1.1.6. În materie de accesorii, piesa cu cea mai bogată reprezentare frazeologică este *căciula*, iar contextele exprimă frecvent diferența socială, faptul că oamenii au folosit obiecte vestimentare în funcție de statutul social. Astfel, ca o manifestare a spiritului ludic, mentalul colectiv a reținut structura: *Badea cu căciulă albă/De departe parcă-i babă* „Se arată, în bătaie de joc, omul sărac și leneș care nu e în stare să își cumpere o căciulă neagră; țăranul purta căciulă neagră. Cele albe sunt mai puțin căutate și mai ieftine. (Zanne, p. 38), *Decât căciulă de oaie, mai bine cu capul gol*, „adică să cinstim mai mult calitatea lucrurilor (Zanne, p. 41). Aversiunea față de alinierea la un anumit stil vestimentar apreciat a fi „la modă" într-o perioadă a fost sancționată de colectivitate în enunțuri care s-au fixat în limbă în baza caracterului lor de valabilitate: *Badea cu căciula lungă/N-are nici o para-n pungă/Iar cu căciula rotunjoară/Are în pungă grămăjoară* „Omul fudul e calic, căci cheltuiește prea mult pe îmbrăcăminte și pe nimicuri" (Zanne, p. 39). Celelalte frazeologisme care au în structură termenul în discuție au conotații sociale ce rezultă din interpretarea anumitor gesturi prin folosirea acestui accesoriu vestimentar: *supunerea*: *A-și lua căciulă* „A se umili, a se ruga cu smerenie de cineva" (Zanne, p. 47), *Cu căciula-n mână* „Cu rugăminte, cu smerenie" (Zanne, p. 47), *mândria*: *A fi veșnic cu căciula pe cap* „a fi mândru, a nu se ruga de nimeni" (Zanne, p. 48), *A pune căciula pe-o sprânceană* „a se fuduli" (Zanne, p. 44), *statutul*: *La așa cap, așa căciulă* „vrând să arate i s-a dat după merit sau a păți vreo întâmplare potrivită cu firea lui" (Zanne, pp. 41-42), *nepăsarea*: *A purta căciula pe-o ureche* „A nu-i păsa, a-și bate joc de orice" (Zanne, p. 44), *vinovăția*: *Este cu musca pe căciulă* „a se simți vinovat" (Zanne, p. 44), *neștiința*:

BDD-A21057 © 2015 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

A îndesa căciula pe urechi „a se face că nu știe" (Zanne, p. 44), *nesiguranța*: *Pe sub căciulă* „cu gura pe jumătate, în dorul lelii, nimic sigur sau hotărât" (Zanne, p. 48) ș.a.

Alte accesorii apreciate frazeologic atât de colectivitatea rurală, cât și de cea urbană sunt: *batista*: *A ieși batistă curată* „adică nevinovat, neprihănit" (Zanne, p. 21); *cureaua*: *A umbla cu cureaua* „a căuta să înșele" (Zanne, p. 139), *A nu-l ține cureaua* „a nu putea, a nu îndrăzni (Zanne, p. 140), *A da cureaua* „a avea putere de a face ceva; a-i da mâna, a îndrăzni" (Zanne, p. 141), *Îl strânge cureaua* „E mărginit în puterile lui, nu poate să facă sau să spună orice" (Zanne, p. 141-142); *mănușa*: *Parcă-i cu mănuși în mâini* „Umblă așa de încet încât nu face nicio treabă" (Zanne, p. 224), *Sub mănuși stă ascunsă și cea mai urâtă mână* „adică sub smerenie, ca sub mască, cel fățarnic" (Zanne, p. 224), *Decât mănușă în mână, mai bine brânză și smântână* „se ține mai bine la mâncare decât la îmbrăcăminte" (Zanne, p. 224), *A arunca mănușa* „a desfide pe cineva, a te lua la întrecere, la luptă cu dânsul" (Zanne, p. 224), *A ridica mânușa* „a primi lupta" (Zanne, p. 224), *brâul*: *A se lua de brâu cu cineva* „A intra cu cineva în strânse legături, mai ales cu unul care este pe o treaptă mai joasă decât noi sau nedemn de a fi prieten" (Zanne, p. 32), *A fi un târâie-brâu* „A fi cârcotaș, buclucaș, arțăgos, zurbagiu" (Zanne, p. 33), *Până la brâu* „arată un grad mijlociu de învățătură" (Zanne, p. 34).

2. Felul în care persoanele se raportează la modă a intrat și în atenția jurnaliștilor, care, folosind jocuri de cuvinte obținute prin adăugare, substituire, suprimare sau permutarea unor termeni, în structura unor expresii care au trecut testul timpului, atrag atenția asupra unor situații de cele mai multe ori reprobabile din viața publică. Astfel, proverbul *Nu haina îl face pe om*, devine în paginile ziarelor *Academia Cațavencu* și *Jupânul*: *Nu haina îl face pe om de râs* (J, 15/2001, p. 11), *Nu haina face pe om, ci omul face pe ea de haină* (AC, 7/2004, p. 11), *Haina nu-l face pe om, dar gândește în locul lui* (AC, 26/2004, p. 5), *Omul face haina, haina îl face pe fotbalist* (AC, 49/2006, p. 6), *Nu haina l-a făcut pe om, ci masajul prin haină* (AC, 15/2000, p. 12); *Cu haina îl faci pe om* (AC, 4/2007, p. 10); *Haina îl face praf pe om* (AC, 32/2007, p. 14), *Haina-l scapă pe om* (AC, 41/2009, p. 2). Alte frazeologisme, care au în structură un obiect vestimentar, prezent în enunțul canonic sau ca rezultat al unei substituiri întâlnite în presa de entertainment sunt: *Reforma Justiției are picioare scurte și fusta lungă* (J, 3/2004, p. 2), față de „Minciuna are picioare scurte", *Rochii care nu se vând se uită* (AC, 42/2004, p. 18), față de „Ochii care nu se văd se uită"; *Rochii pentru rochii și dinte pentru dinte* (AC, 18/2006, p. 18), față de „Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte"; *Ia-ți, mireasă, rochia bună* (AC, 7/2007, p. 16), față de „Ia-ți mireasă ziua bună" (vers dintr-o strigătură de nuntă); *Încălțămintea cea de pe urmă* (AC, 25/2008, p. 18), față de „Mintea cea de pe urmă", *Furtul e brățară de aur dacic* (AC, 22/2005, p. 32), *Șmecheria este brățară de aur* (AC, 2/200, p. 5), *Meseria dacică, brățară de aur* (AC, 8/2007, p. 24), *Vrăjitoria, brățară de aur* (AC, 26/2007, p. 19), față de „*Meseria, brățară de aur*".

3. Concluzionând, putem afirma că frazeologia care are în structură obiecte de vestimentație reflectă experiența umană în cadrul procesului de interacționare cu acestea, prin valorizarea proprietăților pozitive sau negative ale instrumentarului

BDD-A21057 © 2015 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

vestimentar, trăsături care au fost transferate apoi indivizilor. De altfel, faptul că vestimentaţia a îndeplinit dintotdeauna o funcţie comunicaţională, de semnificare, în cadrul unei comunităţi constituite istoric poate fi uşor urmărit la nivelul semnificaţiilor frazeologismelor investigate.

Studiul acestor fapte de limbă a evidenţiat, de asemenea, că hainele contribuie la crearea primei impresii, produc o imagine favorabilă sau defavorabilă despre sine, pot fi un indicator al competenţelor sociale, reflectând norme şi valori sociale dezirabile la un anumit moment dat.

Bibliografie

Achiţei, Gheorghe, 1988, *Frumosul dincolo de artă*, Bucureşti, Editura Meridiane.

Alexianu, Alexandru, 1971, *Mode şi veşminte din trecut. Cinci secole de istorie costumară românească,* Bucureşti, Editura Meridiane.

Angelescu (Annunziata), Cristina Maria, 1979, *Veşmânt şi podoabă*, Bucureşti, Editura Albatros.

Nicolescu, Corina, 1970, *Istoria costumului de curte în Ţările Române. Secolele XIV-XVIII*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Baudrillard, Jean, 2005, *Societatea de consum. Mituri şi simboluri*, Bucureşti, Editura Comunicare.ro.

Duduciuc, Alina Cătălina, 2010, *Sociologia modei: stil vestimentar şi dezirabilitate socială* (teză doctorat), coord. ştiinţific Septimiu Chelcea, http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Martie/Duduciuc%20Alina%20Catalina%20-%20Sociologia%20modei%20stil%20vestimentar%20si%20dezirabilitate%20sociala/Rezumat%20teza%20doctorat%20Alina%20Duduciuc.pdf

Dumistrăcel, Stelian, 2001, *Până-n pânzele albe. Dicţionar de expresii româneşti. Biografii-motivaţii,* ediţia a II-a, revăzută şi augmentată, Editura Institutul European.

Dumistrăcel, Stelian, 2006, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentaţia instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Zanne, Iuliu A., 1895-1903, 1912, *Proverbele românilor*, vol. I-X, prefaţă de G. Dem. Teodorescu, Bucureşti, Socec.

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)

Abrevieri

DLR = *Dicţionarul limbii române*.
AC = *Academia Caţavencu* (2001-2011).
J = *Jupânu'. Săptămânal de largă inspiraţie judeţeană* (2003-2011).

BDD-A21057 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:09 UTC)